

บทที่ 1

การอ่าน : ถิ่นจำกัดความและระดับต่าง ๆ

การอ่านคืออะไร

การอ่านคือการรับสาร ในการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาใดย่อมประกอบด้วย 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายส่ง >สาร>ฝ่ายรับ ฝ่ายส่งสารย่อมส่งโดยการพูดหรือการเขียน ฝ่ายรับสารจึงรับได้ โดยการฟังหรือการอ่าน

เมื่อเราเป็นฝ่ายรับสารโดยการฟังหรือการอ่าน ดังนั้น สิ่งที่ผู้อ่านฟังได้คือ รับความรู้ เกิดความเข้าใจ ได้ความคิด หรือมีความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งความเพลิดเพลิน พอใจ หรืออาจจะไม่พอใจ เกิดความรู้สึกในเชิงลบ ก็ขึ้นอยู่กับอรรถรสที่ปรากฏอยู่ในสารนั้น ไม่ว่าสารนั้นจะสั้นหรือยาว จะเป็นเรื่องหรือข้อความในเชิงใด ย่อมให้ทั้งอรรถคือเนื้อหา และรสคือวิธีการสื่อสารนั้น ๆ ทั้งอรรถและรสย่อมปรากฏได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ สุดแท้แต่ผู้ส่งสารจะกำหนดอะไรเป็นอรรถ และใช้กลวิธีใดสื่ออรรถนั้นสู่ผู้อ่านอันเป็นรสของสาร

การอ่านระดับต่าง ๆ

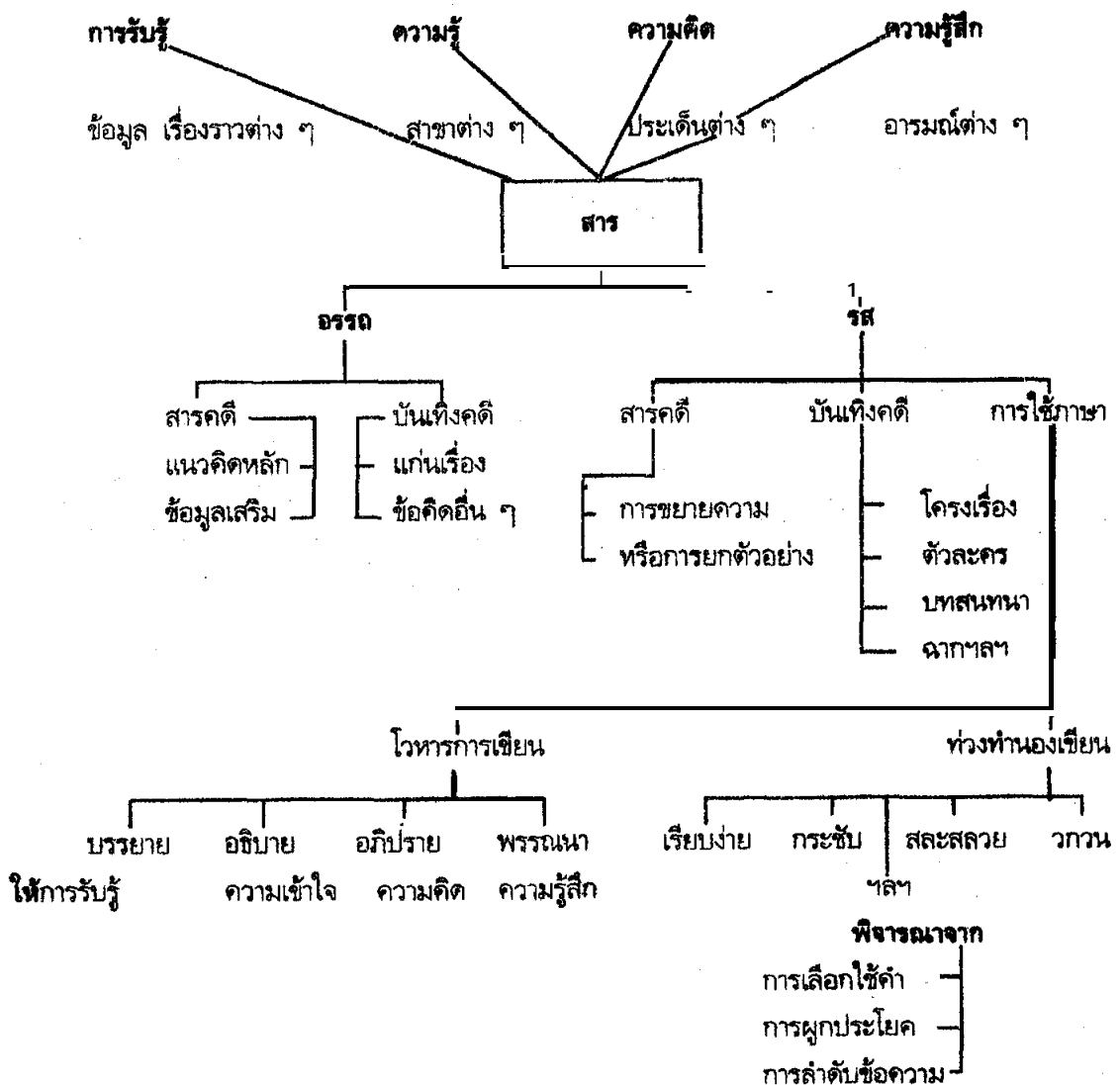
การอ่านมีหลายระดับ เริ่มจาก การอ่านออก คือ การรับสารได้ในระดับเข้าใจความหมายของสารโดยรวมว่าเป็นเรื่องอะไร ใคร ที่ไหน ทำไม อย่างไร เป็นต้น ระดับต่อมาคือ การอ่านเป็น หมายถึง การเข้าใจความหมายของสารที่ได้อ่านมากขึ้นว่า อะไรคือแนวคิดหลัก อะไรคือเสริมขยายแนวคิดหลัก ตลอดจนเข้าใจจุดประสงค์และรับน้ำเสียงจากสารนั้นได้

ตัวอย่างเช่น เมื่อเราเดินผ่านกำแพงบางแห่งอาจจะเห็นข้อความที่ขีดเขียนไว้เช่น ชื่อของโรงเรียนบางแห่ง ผู้ที่อ่านออกก็ได้อ่านคำเหล่านั้นได้ว่าเปล่งเสียงได้เป็นเสียงอย่างไร ผู้อ่านได้คือทราบความหมายว่าหมายถึง สถาบันใด แต่ผู้ที่อ่านเป็นย่อมล่วงรู้ไปถึงว่าการขีดเขียนนั้นเป็นพฤติกรรมของวัยรุ่นที่ชอบแสดงออกในเชิงโอ้อวด บางครั้งเพื่อ “เปล่งรัศมี” ว่าเหนือกว่าสถาบันที่กำหนดกันเองว่าเป็น “คู่แข่งกัน” แต่หากเป็นการอ่านเชิงวิเคราะห์ ย่อมมองลึกลงไปว่าภูมิหลังในการอบรมเลี้ยงดูผู้ที่มีการแสดงออกเช่นนั้นน่าจะมาจากแนวใด และหากเป็นการลงความเห็นด้วยว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการขีดเขียนหรือพ่นสีบนกำแพงสาธารณะหรือของผู้อื่นให้เลอะเทอะ ให้ผลด้านความรู้สึกลบที่ผู้พบเห็นมีต่อ

สถาบันเจ้าของชื่อที่ปรากฏอยู่นั้นย่อมเป็นระดับการวิจารณ์ ตัวอย่างที่ยกมานี้เพื่อให้นักศึกษาเห็นชัดว่า สารที่อ่านได้แม้เพียงเป็นถ้อยคำสั้น ๆ เราก็สามารถ “รับสาร” ได้หลายระดับ ดังนั้น หากเป็นสารที่ยาวมากขึ้น ต่างแนว ต่างประเภทและต่างกลวิธีการเขียน ผู้อ่านย่อมได้อรรถรสที่เพิ่มขึ้น (อาจเป็นได้ทั้งในด้านบวกหรือลบ) เป็นทบทวี

อรรถรสที่ปรากฏในสาร

อรรถ และ รส คือ องค์ประกอบของสาร จะปรากฏอยู่ในส่วนใดของสารบ้าง พิจารณาได้จากแผนภูมิต่อไปนี้

จากแผนภูมินี้ นักศึกษาย่อมได้รับภาพรวมว่า เมื่อมีสาร ฝ่ายส่งสารย่อมแสดงออกถึงความประสงค์ที่จะให้ฝ่ายรับเกิดการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ หรือได้รับความรู้ หรือมุ่งจะให้ความคิดเห็นในประเด็นใด หรือมุ่งจะให้เกิดความรู้สึกอย่างไร สนุก เพลิดเพลิน ทุกข์ เศร้า รื่นเรีง พอใจ แซ่มนั่น งดงาม ย่อมขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความสามารถ (หรือไม่มี) ในการเลือกใช้ องค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อการส่งสาร

ทางฝ่ายผู้รับสารย่อมได้รับอรรถรส อรรถนั้น หากเป็นสารคดีย่อมปรากฏเป็นสารัตถะของเรื่อง เป็นแนวเรื่องและแนวคิดหลัก ทั้งยังมีข้อมูลเสริมขยายความ เพื่อเป็นความรู้ ความเข้าใจ หรือให้ความคิดที่ลึกซึ้งแต่จุดประสงค์ในการแต่งของผู้ส่งสารเรื่องนั้น ๆ

หากเป็นอรรถทางด้านบันเทิงคดี ย่อมปรากฏเป็นแก่นเรื่องขยายความโดยการวางโครงเรื่อง ผูกเป็นตัวละคร สื่อบรรยากาศโดยการกำหนดเป็นฉาก เครื่องแต่งกาย การจัดแสง-สี และถ้อยคำที่เป็นบทบรรยายกับสนทนา

อรรถเดียวกัน อาจเลือกแต่งเป็นสารคดีหรือบันเทิงคดีขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้แต่งว่า มีความมุ่งหมายจะเสนอสารแก่กลุ่มเป้าหมายใด และจะใช้กลวิธีในการเสนอสารอย่างไร ตัวอย่างเช่น หากจะแสดงคุณประโยชน์ของการอ่านหนังสือเป็น มิใช่เพียงอ่านออก เขียนได้หากจะเขียนให้ผู้ที่มีความรู้พอสมควรแล้วอ่าน เช่น กลุ่มนักเรียน นักศึกษาในวัยรุ่น ก็อาจเขียนเป็นเรียงความสั้น ๆ อธิบายว่า การอ่านคืออะไร แยกเป็นระดับใดบ้าง การอ่าน “ไม่เป็น” จะทำให้เกิดความผิดก่อผลในเชิงลบแก่ผู้อ่านอย่างไร

แต่หากจะแสดงสารเดียวกันนี้ ก็ประโยชน์ของการอ่านสู่สาธารณชน เช่น ผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งไม่อาจทราบวัยและพื้นความรู้ของผู้ชมได้ ก็อาจจะเสนอสารในรูปแบบบันเทิงคดี คือ เขียนเป็นละครที่มีแก่นเรื่อง คือ ประโยชน์ของการอ่านเป็นและโทษของการอ่านไม่เป็น กำหนดให้ตัวละครในเรื่องอยู่ในสถานภาพระดับเดียวกัน เช่น เป็นนักเรียนเหมือนกัน เป็นนักศึกษาเหมือนกัน หรือเป็นพนักงานในระดับเดียวกันคนหนึ่งรับสารแล้วตีความได้ถูกต้อง แต่อีกคนอ่านออกแต่อ่าน “ไม่เป็น” จึงตีความผิดนำไปสู่ผลได้ที่แตกต่างกันไปและเพื่อให้ผู้ชมคล้อยตามทัศนะของผู้เขียน จึงจำเป็นต้องวางโครงเรื่องที่สมเหตุสมผล บุคลิกของตัวละครสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญเพื่อแสดงคุณและโทษของการ “อ่านเป็น” ต้องน่าสนใจและมีน้ำหนักพอจึงจะทำให้ผู้ชมละครเรื่องนี้ยอมรับแนวคิดหลักของเรื่องนี้ได้ ส่วนรสของสารนั้นย่อมมีได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบทั้งในข้อเขียนที่เป็นสารคดีและบันเทิงคดี รสของสารคดีจะเป็นที่พอใจของผู้อ่านในด้านที่ทำให้เข้าใจเรื่องได้ชัดเจนขึ้น ไม่เป็นที่น่าเบื่อหน่าย ก็ขึ้นอยู่กับท่วงทำนองเขียนและโวหารในการเขียน นั่นคือเรื่องของการใช้ภาษา เช่นเดียวกับการเสนอสารในรูปแบบของบันเทิงคดีก็ให้รส

ได้จากการใช้ภาษาอีกเช่นกัน ดังนั้น นักศึกษาคงเกิดภาพรวมได้ว่า จากตัวอักษรที่เรียง ๆ กัน อยู่เป็นข้อความแต่ละเรื่องคือสารที่มีองค์ประกอบใดบ้าง และองค์ประกอบใดคือ อรรถที่มีสาระหรือไม่ และในส่วนขององค์ประกอบใดบ้างที่เป็นรสของเรื่อง

องค์ประกอบต่าง ๆ ของการอ่านเพื่อการวิเคราะห์

เมื่ออ่านแต่ละสารไม่ว่าจะเป็นแนวสารคดีหรือบันเทิงคดี ย่อมประกอบไปด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1. ประเภทของวรรณกรรม
2. แนวเรื่อง
3. แนวคิดหลัก
4. ข้อมูลเสริม
5. โวหารการเขียน
6. ท่วงทำนองเขียน

ทั้ง 6 ประการข้างต้นคือ องค์ประกอบที่มีอยู่ในแต่ละสาร ผู้ที่อ่านในเชิงวิเคราะห์ ย่อมสามารถแยกแยะสารที่อ่านได้ตามองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ต้องไม่ก้าวล่วงไปถึง การวิจารณ์ว่าดีหรือไม่อย่างไร เพราะการประเมินคุณค่าของสารว่ามีอรรถมากน้อยเพียงใด มี รสเหมาะสมในการสื่ออรรถต่อกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ อย่างไร เป็นเรื่องของการวิจารณ์ มิใช่ การวิเคราะห์

การอ่านเชิงวิเคราะห์ ย่อมแตกต่างกับการอ่านเชิงวิจารณ์ ในลักษณะที่การอ่าน เชิงวิเคราะห์ ไม่ต้องประเมินคุณค่า แต่เป็นการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของสารอย่างถี่ถ้วน เพื่อรับอรรถรสจากสารอย่างครบถ้วน ส่วนการอ่านเชิงวิจารณ์หากจะทำให้ได้ผลดีจะต้องใช้ ความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์เสียก่อนแล้วจึงเพิ่มการประเมินคุณค่าตามหลักเกณฑ์ ของการวิจารณ์

เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งว่าองค์ประกอบของสารแต่ละส่วนหมายถึง ะไรบ้างและจะมีวิธีวิเคราะห์สารเพื่อหาองค์ประกอบแต่ละส่วนอย่างไรบ้าง จึงขอกล่าวรายละเอียดในบทต่อ ๆ ไป